

DYRELIVET I DRIVISEN

Af amanuensis *Chr. Vibe*

En sejlads gennem drivisen ud for Nordøstgrønland er overordentlig interessant. Der er noget at se på hele tiden, og meget at undre sig over: isens forskellige tykkelse og tæthed, fuglene i vågerne, sælerne på flagerne, nysgerrige isbjørne, vandmassernes smådyr og mange små gråsorte fisk, der ofte skylles langt op på isen af vandpresset foran boven. I begyndelsen går det støt og solidt fremad. Der er god plads mellem de stærkt sønderlåede flager, der mere end hundrede sømil fra land danner Storisens yderkant mod Grønlandshavet.

Efterhånden bliver flagerne til store, sammenhængende ismarker, først to meter tykke, senere tre til fire meter tykke og nogle snese kvadratkilometer i areal. Der følger dage, hvor åbent vand kun øjnes som vandskyer i horisonten, og hvor det er spild af kræfter at hamre løs på isen. Solen skinner, og man føler det dejligt varmt. Der er intet andet at gøre end at vente og bruge tiden til iagttagelser af livet omkring én.

Og så pludselig kommer der røre i ismarkerne; der åbner sig revner, og der øjnes våger forude, hvor Liverpoollands fjeldtinder og bræer først viser sig som fantastiske luftspejlinger, senere som kendt land med øer og fjorde.

I dag gælder det om at komme hurtigst muligt ind igennem isen til landet bagved, men i årene 1600–1900 var der livlig aktivitet ude langs iskanten mellem Nordøstgrønland og Spitzbergen. Det var hvalfangertiden, hvor hundreder af skibe år efter år søgte herop i de arktiske egne på en meget indbringende hvalfangst efter grønlandshvalen, indtil denne bardehval for ca. halvtreds år siden næsten helt forsvandt fra de nordlige farvande for aldrig siden at vise sig i større tal igen, til trods for en lang fredningsperiode.

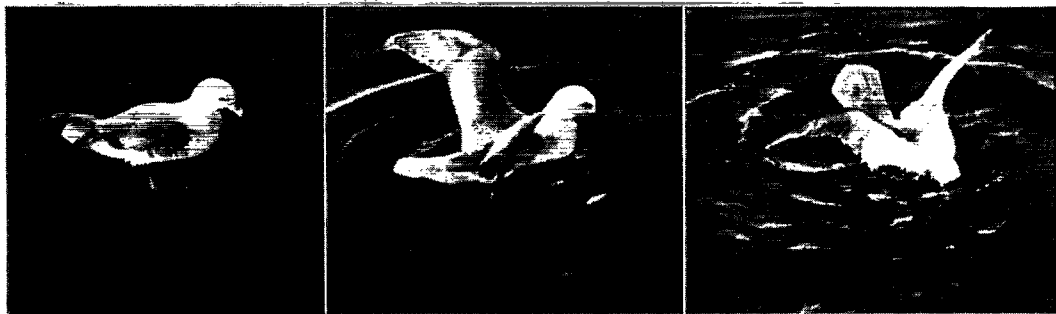
Vi kan i dag kun tænke os til, hvilket imponerende liv der dengang må have været i og omkring drivisen, hvor livsbetingelserne må have været helt anderledes end i dag, hvilket jeg senere vil komme tilbage til i artiklen.

Lad os først se lidt på, hvilke dyr vi idag møder i drivisen ud for Nordøstgrønland. Den første arktiske fugl møder vi allerede ude i Nordatlanten; det er mallebukken eller isstormfuglen. Det første navn er givet fuglen af hollandske hvalfangere, der kaldte den Malle-Mocke, hvilket bedst kan oversættes ved en dum kælling. Når mal-

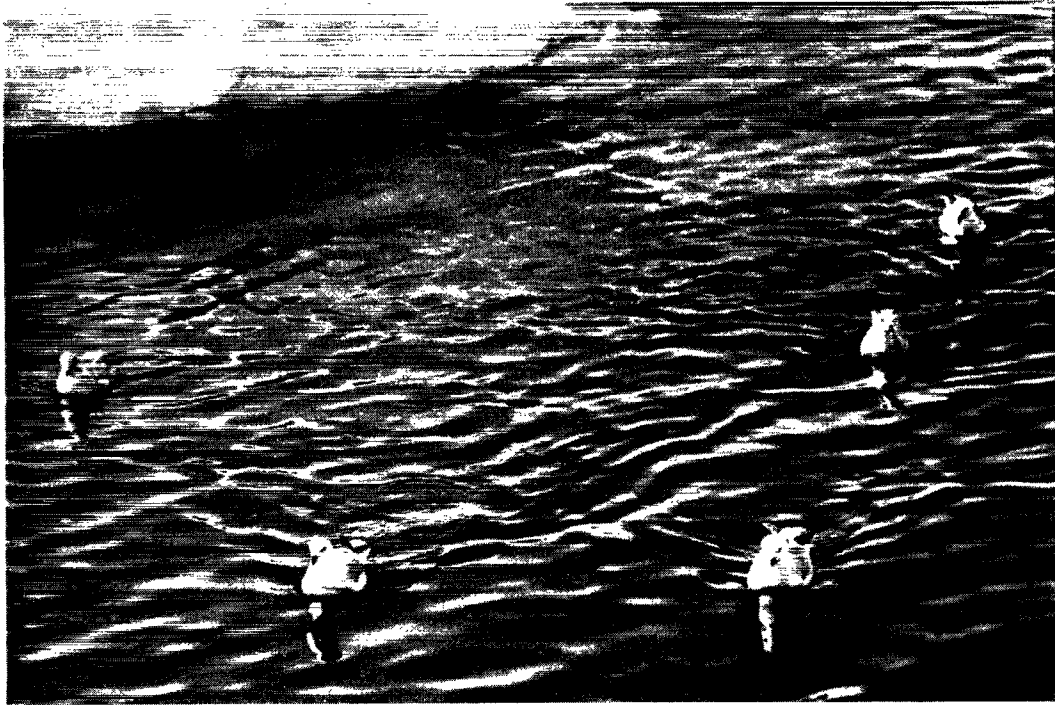
lemukken har fået dette navn, skyldes det, at den med stor grådighed kaster sig over hvalådsler og angmassatstimer og æder så meget, at den ikke er i stand til at lette igen. Det kan man ofte få lejlighed til at iagttage. Isstormfuglen følger skibet hele vejen til Nordøstgrønland. De enkelte fugle følger kun med et stykke tid, hvorefter de afløses af andre. Vi kan være sikre på isstormfuglen som følgesvend ind gennem storisen, så længe der er vand omkring skibet. Den afsøger de store og små våger i drivisen for plankton. Elegant tunler den sig ud over oceanets bølgetoppe, hvor den holder sig svævende uden vingeslag på bølgenes opadgående vinde. På samme måde benytter den sig på ismarkerne af luftstrømmene omkring isskruningerne. Den yngler højt oppe på fuglefjelde både på Øst- og Vestgrønland.

Lidt inde i drivisen støder to andre arktiske fugle til os: gråmågen og ismågen. Den første træffes næsten overalt og yngler mange steder i Grønland. Den sidste er en sjældenhed uden for det højarktiske område. Ismågen er på størrelse med en due, blændende hvid med bløde fjer og bløde bevægelser i luften og en sjov trippen hen over isen. Den er ikke bange for mennesker og kommer villigt og tager den føde, man fra skibet kaster ned til den. På slæderejserne lagde vi ofte sælspek ud til den på isen, og det varede ikke længe, før den kom tæt hen til os og tog for sig af delikatesserne.

Mens mallebukken tilhører det åbne hav og de åbne våger i drivisen og meget sjældent eller aldrig sætter sig på isskodserne af frygt for ikke at kunne lette igen, opsøger ismågen med forkærlighed de vidtstrakte ismarker, hvor der ofte er føde at finde ved sælernes åndehuller og isbjørnens måltider. Den er ismarkernes fugl og bærer således sit navn med rette. Kun i yngletiden må den ligesom mallebukken have fast grund under fødderne. Dens ynglepladser er på Spitzbergen og Franz Josephs Land. Ved Grønland træffes den jævnligt på drivisen fra Scoresbysund nord om Grønland til Thule og er enkelte gange fundet ynglende på Nordøstkysten.

En serie, der viser, hvorledes mallebukken bærer sig ad med at dykke. Mallebukken har fået øje på noget nede i vandet og skal lige til at dykke. Den løfter vingerne og hopper et lille stykke op i luften, hvorefter den dykker og ror sig ned under vandet med vingerne. Halen synes at spille en vigtig rolle i denne manøvre.

Mallemukkerne har slået sig ned omkring det stilleliggende skib.

I vågerne mellem drivisen træffes også søkonger, lomvier og tejste. Søkongerne er de talrigeste. I flok efter flok kommer de inde fra Scoresbysund og slår sig ned i de store våger, hvor de straks forsvinder under overfladen på jagt efter copepoder, nogle små glasklare krebsdyr. Fjeldene på sydsiden af Scoresbysund Fjord og på yderkysten af Liverpoolland rummer i sommertiden millioner af søkonger, der henter deres daglige føde ude mellem drivisen, hvor også Kap Brewster-fjeldets hundredetusinde lomvier finder deres føde.

Sælerne ligger og soler sig vidt omkring; man kan tælle en halv snes stykker horisonten rundt, og praktisk talt hver våge har sin sæl, der nu og da stikker hovedet op for at ånde. De er allesammen ringsæler, men i de sidste årtier har også grønlands-sælen begyndt at vise sig i Scoresbysundområdet i større og større antal, ligesom narhvalen går ind under drivisen til det store fjordkompleks.

Det er stadigvæk almindeligt af få besøg af isbjørne på sejladsen gennem Storisen. Selvom ishavets ensomme konge ved Østgrønland er gået noget tilbage i den sidste menneskealder, står den ingenlunde i fare for udryddelse. Dens talrighed hænger nøje sammen med mængden af ringsæler. Er der blot tilstrækkeligt med sæler på

De storisskodser, der er fyldt med støv og slam, som de har transporteret med sig fra Sibirien, smelter som regel under høje breddegrader og tilfører havet en mængde vigtige næringsstoffer til planktonproduktionen.

isen, så isbjørnen kan få sin livret uden alt for stort besvær, vil den også klare sig. I begyndelsen af det forrige århundrede var den iøvrigt mere sjælden i Grønland, end den er i dag, fordi ringsælen dengang var mindre talrig. Selvom isbjørnen er efterstræbt, er den ikke længere helt fredløs, og der er internationale bestræbelser i gang for at frede den yderligere.

Det er iøvrigt slet ikke mennesket, der truer polhavets og drivisens dyr mest. Det har længe været god latin at pege på menneskets efterstræbelse som årsag til mange dyrs pludselige tilbagegang og næsten udryddelse. Det mest slående eksempel i arktiske egne er grønlandshvalen, der blev jaget hvert år af hundreder af skibe gennem næsten tre hundrede år, hvorefter den var nær ved udryddelse – og blev totalt fredet i begyndelsen af dette århundrede.

Ismåger i drivisen.

Også isbjørnen kan det en dag blive nødvendigt at totalfredede for at redde den fra undergang, men det vil ikke være mennesket, der truer isbjørnen mest, ligesom det heller ikke var mennesket, der var den primære årsag til grønlandshvalens katastrofale tilbagegang.

For at forstå dette vil vi prøve at se nærmere på de livsbetingelser, som ishavet byder sine dyr. Her som alle andre steder er sollyset den egentlige energikilde. Men ligesom jorden må tilføres visse gødningsstoffer, for at planter kan trives, må det samme ske i havet. Uden drivisen ville havet omkring Nordpolen være fattigt. Drivisen forsyner imidlertid havvandet med de nødvendige næringssalte, hvorefter solenergien sætter en overdådig produktion i gang, så snart isens gødningsstoffer frigøres i havet ved isens smeltning.

Fra Sibiriens sletter blæses umådelige mængder fint lerstøv udover polhavets is, og fra Sibiriens mange og vandrige floder tømmes umådelige mængder lerslam ud i ishavet. Fra Asiens kyster driver isen langsomt hen over Polhavet, vokser i tykkelse og opsamler mere og mere „støv“ på sin vej, ligesom sneen vokser på flagerne – og sneen er nu engang langt fra så ren og steril, som poesien gerne vil gøre den til. Tre til fire år efter, at drivisen har forladt de østsibiriske have, når den frem til Grønlandshavet, hvor afsmeltningen begynder for alvor, og dermed også frigørelsen af de gennem årene opmagasinerede næringsstoffer, som planteplanktonet i havet har så hårdt brug for.

Ismarkerne udfor Østgrønland er af meget blandet beskaffenhed. Nogle steder kan isen være indtil ti meter tyk og bestå af klar is uden urenheder. Denne is kommer fra nordpolsegnene og områderne nordvest for Grønland og er som regel meget fattig på dyreliv. Andre ismarker består af mindre tykke flager, der til gengæld er snavsede af gråsort støv og slam, som er indlejret i isen og nedfrosset i sneen. Denne is smelter lettere på grund af sine urenheder, der indsuger solvarmen mere end den krystalklare is. Ved gødningsstoffernes frigørelse i havet *i stor mængde, på den rette årstid og på den rette breddegrad* muliggøres ishavets rigt varierede dyreliv af plankton, polartorsk, søfugle, sæler, isbjørne og tidligere – grønlandshvaler.

Nu vil man måske fremhæve, at drivisen er et årligt forekommende fænomen i arktiske egne, mens dyrelivet er underkastet store svingninger. Men drivisen har ikke altid smeltet på samme breddegrad og har ikke altid bevæget sig med samme hastighed, hvorfor gødningsstofferne ikke altid er blevet frigjort på de rigtige steder, hvor lysintensiteten var tilstrækkelig kraftig til at sætte den helt store produktion i gang.

Det var ikke tilfældigt, at de store fangster af grønlandshval netop foregik i de tre århundreder, fra 1600 til 1900, hvor drivisen havde sin største udbredelse omkring Grønland, Island og Spitzbergen. Fangsten af grønlandshvalen var heller ikke lige intensiv gennem disse tre hundrede år, der iøvrigt kaldes „den koch'ske istid“, fordi dr. Lauge Koch var den første til at henlede opmærksomheden på disse tre kolde århundreder i Grønlands historie. Der var enkelte mildningsperioder i den kochske istid, hvor hvalfangsten gik tilbage trods store anstrengelser og udsendelse af flere skibe. Med drivisens fornyede tiltagen kunne fangsten igen forøges, takket være den omstændighed, at grønlandshvalen atter fik bedre livsvilkår.

Først da den almindelige temperaturstigning for alvor tog fat i forrige århundrede, kunne grønlandshvalen ikke længere holde skansen, – den gik tilbage med rivende hast, således at den ved århundredets slutning regnedes for næsten udryddet. Den ses dog endnu jævnlige i Davisstrædet, men den er ikke siden blevet talrig til trods for total fred i henved et halvt århundrede. Grønlandshvalen har ikke i øjeblikket de naturlige forudsætninger for at blive talrig.

Kommandeur Hidde Dirks Kat's kort over hvalfangstområdet ved Spitsbergen og Østgrønland 1777.

Grønlandshvalen er 100 procent afhængig af ishavets planktonproduktion, der udgør dens vigtigste føde. Den kræver stor fødekonzentration i havet for at kunne klare sig, og denne betingelse er næppe til stede på de breddegrader, hvor drivisen i dag frigør sine gødningsstoffer. Næringskredsløbet i ishavet har et helt andet forløb i dag end i hvalfangsttiden, forårsaget af, at isdriften idag foregår hurtigere. Derfor må grønlandshvalen indtil videre føre en beskedent tilbagetrukken tilværelse.

På samme måder er også ishavets andre dyr underkastet store svingninger. Isbjørnen var i midten af forrige århundrede talrigest ved Nordvestgrønland, hvorefter den her gik tilbage og i stedet tiltog ved Sydvestgrønland. Det var dog ikke de samme isbjørne, der pludseligt flyttede fra Upernavik til Julianehåb. Bjørnene i Nordvestgrønland er knyttede til Vestisen, mens bjørnene i Sydvestgrønland kommer drivende med Storisen fra Østgrønland. Vestisen og Storisen er to adskilte økologiske områder uden forbindelse med hinanden.

I midten af forrige århundrede lå centret for Vestisens ringsæler mellem Egedesminde og Upernavik – og her holdt bjørnene til. Derefter drev klimaet ringsælerne nordover til Upernavik-Thule-distrikterne, og isbjørnen drog med nordover.

Østgrønlands Storis havde ikke nogen større, koncentreret ringsælbestand i første halvdel af forrige århundrede. Først i sidste halvdel af forrige århundrede fik ringsælen sit store opsving i tilknytning til Storisen. Det begyndte i Julianehåb-distriktet med enorme ringsælfangster 1870–1910, hvorefter denne ringsælbestand har trukket sig op langs Østgrønland til Angmagssalik-Scoresbysund og eventuelt Spitzbergen. Isbjørnen trak med ringsælerne og har idag sin største forekomst på isen langs østsiden af Spitzbergen.

Tilsvarende har narhvalen og hvidhvalen, grønlandssælen, remmesælen og mange søfugle skiftet opholdspladser. Når disse dyr har klaret omskiftelserne bedre end grønlandshvalen, skyldes det, at de er mere alsidige i valg af føde. De eskimostammer, der i sin tid var afhængige af grønlandshvalen, måtte gå til grunde med den, hvis de ikke formåede at slå sig på andre fangst dyr.